

AZ ISKOLA ÉS A TERMINOLÓGIA MINT A NYELVI SOKSZÍNŰSÉG MEGŐRZÉSÉNEK ESZKÖZE

Pusztay János

egyetemi tanár, CSc., habilitált doktor,

Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Egyetemi Központ Uralisztikai Tanszék, Szombathely
pyj@btk.nyme.hu

1. A világ nyelvi képe

Sokat, bár a szakemberek szerint nem eleget foglalkoznak a biodiverzitással. Nap mint nap hallhatunk arról, milyen ütemben pusztulnak ki növény- és állatfajok, s eltűnésüknek milyen káros hatása van az emberiségre nézve. A nyelvek és a velük kapcsolatos kultúrák nem sokkal lassabb ütemben tűnnek el, ám megítésem szerint a nyelvi és kulturális diverzitás, azaz sokszínűség csak keveseket foglalkoztat.

A világ mintegy hat-hétezer nyelvének túlnyomó többsége ún. kis vagy törpe nyelv. Az egy nyelvre jutó beszélők átlagértéke öthatezer körül van (Krauss, 1992; 1998; Grenoble, 2006). Elképzelhető tehát, milyen sok kis létszámú közösségre korlátozódó nyelvnek kell lennie a világban, ha a skála másik oldalán ott van a milliárdos kínai, a 350 milliós angol, a 250 milliós spanyol stb. A magyar nyelv a beszélők létszáma alapján valahol a 40–50. nyelv között található.

Ebből a kedvezőtlen helyzetből fakadnak a nyelvek jövőjére vonatkozó jóslatok. Az optimista előrejelzések szerint a jelen évszázad végére eltűnik, vagy erősen veszélyeztetett helyzetbe kerül a ma még beszélt nyelvek fele.

A pesszimista jóslatoknak több fokozatuk van. A derűlátóbbak szerint ezt az évszázadot a mai nyelvek 10–20%-a éli túl, a borúlátók szerint 300–600 nyelv marad fenn, de vannak feltételezések, hogy csupán 40–50.

A nyelvek eltűnése jelentős mértékben a globalizációnak és a soknemzetiségű államokban megfigyelhető asszimilációs törekvéseknek köszönhető. Keserű tapasztalat, hogy mintegy fél évezreddel ezelőtt a nyelvek száma a jelenleginek kétszerese lehetett, azaz a nyelvek fele politikai-gazdasági törekvéseknek esett áldozatul (lásd a világ felfedezése, gyarmatosítás).

Többszörös és többnemzetiségű országokban megfigyelhető a kisebbségek asszimilációs folyamata. A többségi nemzet felelősége is, hogy ez a folyamat milyen ütemben megy végbe, illetve egyáltalán végbemegy-e. Egyes országokban az asszimilálás, a nyelvileg homogén állam megteremtése a többségi nemzet olykor erőszakos cselekedetektől sem mentes politikai programja, másutt – például Magyarországon – a „nemtoródóm politika” áldozatai a kisebbségek (Pusztay, 2009).

A nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos politika nagyon sok országban tekinthető

Patyomkin-falunak. Talán nem véletlen, hogy kisebbségpolitikai ügyekben éppen Patyomkin hazája változatlanul a legnagyobb Patyomkin-falu. Léteznek törvények, amelyek a nemzeti kisebbségekre vonatkoznak, s amelyek szavakban többnyire megfelelnek a nemzetközi jog elvárásainak, ám a valóság gyakran gyökeres ellentéte a paragrafusokban foglaltaknak (Pusztay, 2009).

A törvény szerint az oroszországi finnugor tagköztársaságokban, azaz az etnikai hazában élő finnugor népek nyelve a karjalai kivétellel (a tagköztársaság határain belül) az oroszszal egyenértékű (regionális) államnyelv. A finnhez közeli karjalai nyelv regionális államnyelvi státuszáról azért nem fogadták el a törvényt, mert ütközött egy föderális törvényhellyel, amelyik kimondja, hogy az Orosz Föderációban államnyelv, legyen az akár csak regionális státusú, csak cirill betűvel írható. A finnhez közel álló karjalai nyelvet pedig hagyományosan latin betűkkel írják. Ez a helyzet szemben áll a nemzetközi joggal, sért alapvető emberi-nyelvi jogokat, de ütközik az orosz alkotmánnyal is, amely kimondja a szabad nyelvválasztás jogát. A nyelvtől viszont nehezen elválasztható annak írásmódja (Pusztay, 2009).

Ám a nyelvtörvény azokban a köztársaságokban sem érvényesül, amelyekben elfogadták. A nyelv egyre inkább kiszorul a családok életéből, alig van jelen az oktatásban, s egyáltalán nem használják a politikai és gazdasági életben, valamint a közigazgatásban.

A közoktatásban, főként az őslakosság által lakott falvak iskoláiban folyik a képzés az első három-négy osztályban anyanyelven, a városi iskolákban az anyanyelv jó esetben is többnyire csupán tantárgy. A közoktatás tantervében mintegy 25–30%-kal szereplő ún. regionális komponens, amelyik az őslakosság,

a nemzeti kisebbségek anyanyelvének és kultúrájának az oktatási feltételeit biztosítaná, kizsorul a kötelezően végrehajtandó feladatok közül, s válik fakultatívvá, illetve politikailag korrekten fogalmazva: a lehetőségek függvényévé.

A kedvezőtlen helyzetkép ellenére azonban – legalábbis a nagyobb lélekszámú finnugor népek esetében – van remény az asszimilációs folyamat lassítására, ám ennek politikai, szakmai és lélektani feltételei vannak.

2. *Nyelvpolitika és terminológia*

Ahhoz, hogy egy nyelv megfeleljen a (regionális) államnyelvvvel szemben támasztott követelményeknek, azaz az élet minden területén, a családban, a hivatalokban, az iskolában stb. használható legyen, alkalmassá kell tenni ezeknek a feladatoknak az ellátására. Az oroszországi finnugor nyelvek jelenlegi fejlettségi foka nem teszi lehetővé azok széleskörű használatát. A nyelvek működési szintjei – a helyzetet némileg leegyszerűsítve – a családi/hétköznapi szint, a kulturális-társadalmi szint és a politikai/társadalmi szint (lásd egyebek között Pusztay, 2002, 246.). Az oroszországi finnugor nyelvek az első két szinten maradéktalanul használhatók, ha a beszélő közönség akarja. A harmadik szint a tipikusan terminológia után kiáltó szint, amely a használói akarat mellett is csak akkor működhet, ha az ide tartozó területek (politika, közigazgatás, tudomány) szakszókinccse ki van dolgozva.

Többször írtam arról, hogy a (szűkebb értelmezésű) terminológia a nyelv fennmaradásának záloga, mivel a terminológia megléte és alkalmazása biztosítja, hogy a nyelvet minden élet- és beszédhelyzetben használni lehet (egyebek között lásd Pusztay, 2006). A terminológia-alkotás ezért is szerves része a nyelvpolitikának. Az oroszországi finnugor

tagközösségekben léteznek terminológiai bizottságok, ám ezek működése többnyire esetleges, s a nyelvfelkészítés gyakran csak egy-egy szakember lelkesedésén múlik.

3. Az iskola mint a nyelv megmentésére

A társadalom többségének a kisebbségekkel szemben évszázadokon keresztül tanúsított negatív töltetű magatartása, amely koronként politikai döntésekben is megnyilvánult (lásd a Szovjetunióban az 1960-as években a nemzeti iskolák bezárását, napjainkban a regionális komponens fakultatív tételét a közoktatásban), kedvezőtlen folyamatokat indított el az anyanyelvhez való viszonyban. A népszámlálási adatok szerint a finnugor lakosságnak – népenként eltérő mértékben – a 25–75%-a vállalja és beszéli anyanyelvét. Szociológiai felmérések szerint az anyanyelvűvállalás mértéke és az iskolázottság foka, illetve az életkor fordított arányban áll egymással. Azaz minél magasabb végzettségűekről s minél fiatalabbakról van szó, annál kevésbé vállalják nyelvüket. A fiatalok már a homogén finnugor nyelvű családokban is egyre inkább az orosz használatát. A kétnyelvű családokban kivétel nélkül az orosz a kommunikáció nyelve. (Az orosz lakosságnak csupán 3,5%-a kétnyelvű [Leontiev 1994, 64.]

Ily módon már csak az iskola lehet képes a nyelv megmentésére. Ehhez azonban vissza kell állítani a nemzeti iskola intézményét, valamennyi tantárgynak a finnugor anyanyelven való oktatását. Ennek megvalósításához a politikai akaraton és a lélektani gátak leküzdésén túl szükség van a megfelelő szakszókincsre. A közoktatási tantárgyak terminológiáját az 1920–30-as években már kidolgozták, ám nagy részük a nemzeti iskolák bezárásával feledésbe merült. Ugyanakkor a tantárgyak tematikája és ismeretanyaga is változott, s

mindez új nyelvi igényeket is hozott magával. A közoktatási terminológia kidolgozására a Collegium Fenno-Ugricum egyik projektjeként tettünk javaslatot.

4. A Collegium Fenno-Ugricum (CFU)

2008-ban kormányzati támogatással Badacsonytomajban a Nemzetek Háza égisze alatt *Collegium Fenno-Ugricum* néven kutatóintézetet hoztunk létre, amelynek legfőbb célja, hogy támogassa az oroszországi finnugor népek nyelvének és kultúrájának megőrzését, hozzájáruljon ahhoz, hogy a finnugor népek jobban megismerjék önmagukat és egymást, valamint hogy ismertebbé váljanak a külvilág számára. Ennek érdekében több programot indítottunk el.

- A kiadványprogram keretében a *Bibliotheca Fenno-Ugrica* sorozatban eddig hét oroszországi finnugor népről (karjalai, komi, komi-permják, mari, mordvin, udmurt és vepsze) írtunk tudományos ismeretterjesztő kismonográfiát, amelyeket oroszul és az adott nép nyelvén jelentettünk meg – összesen tizenhat kötetben (a mordvinokról és a karjalaiakról két-két irodalmi nyelvükön jelentek meg a könyvek). A kötetek anyanyelvű kiadásának elsődleges célja az volt, hogy bizonyítsuk: ezeken a nyelveken is lehet tudományos munkákat írni. Legtöbb esetben ez a monográfia volt az adott nyelven az első tudományos ismeretterjesztő munka.
- A *LiteratUral* című sorozatban a finnugor népek irodalmából adunk ki antológiákat. Az oroszországi finnugor népek költészetét bemutató kötetek négyanyelvűek: az eredeti szöveg és magyar műfordítása mellett németül és franciául nyersfordítás is közlünk. A kiadványokhoz CD is társul, amelyen a kötetben szereplő versek hall-

hatók a költő előadásában. Ugyanebben a sorozatban igyekszünk magyar irodalmat finnugor nyelveken is közzétenni – így jelent meg udmurt nyelven egy József Attila verseiből készült összeállítás.

- A Nyugat-magyarországi Egyetem Uralisztikai Tanszékével együttműködve szervezi a CFU a kéthetes, orosz nyelvű hungarológiai nyári egyetemet, amelynek keretében egyetemi és akadémiai intézeti szakemberek tartanak előadásokat például a magyar történelemről, irodalomról, kisebbségpolitikai kérdésekről, iskolaügyről, a gazdasági életéről stb., azaz olyan kérdésekről esik szó, amelyek aktuálisak lehetnek – *mutatis mutandis* – az oroszországi finnugor népek számára, s megmutatjuk, milyen sikeres vagy éppen sikertelen válaszokat adott ezekre a kérdésekre a magyarság. Az – anyagi okokból kis létszámú – hallgatóság az értelmiség különböző csoportjait képviseli. Célunk az, hogy a nyári egyetemen hallottakat minél szélesebb körben terjeszteni képes résztvevők jöjjenek, ám ezt nem mindig sikerül elérnünk.
- A CFU a kezdeményezője az oroszországi finnugor nyelvek tényleges revitalizációját szolgáló terminológiai programnak, amelynek révén megeremtődnek annak feltételei, hogy ezek a nyelvek vagy fél évszázados kihagyás után újra az oktatás nyelvév váljanak. A cél érdekében hoztuk létre a *Terminologia scholaris** *Школьная терминология* című sorozatot.

5. A terminológiai projekt

Fentebb már esett szó arról, hogy az iskola mintegy utolsó mentsvára a nyelv megőrzésének. Ennek érdekében fogalmaztuk meg célunkat, hogy a még menthető és fejleszthe-

tő finnugor nyelveket vissza kell hozni a közoktatásba. Még menthető nyelveknek azokat tartjuk, amelyeknek kellő számú beszélőközösségük van (legalább százezer fő), az adott nép legalább korlátozott államisággal (azaz oroszországi tagköztársasági státusszal) rendelkezik – ami elvben biztosítja a nyelvhasználat, az iskolaügy kérdéseiben a helyi döntéshozatal jogát. Ilyen nyelv a két mordvin nyelv (az erza és a moksa), a mari, a komi, az udmurt és a karjalai. A néhány száz vagy néhány ezres, illetve az ennél ugyan nagyobb lélekszámú, ám tagköztársasági státusszal nem rendelkező népek esetében nem látjuk esélyét és értelmét a közoktatásban használható terminológia kidolgozásának. Amennyiben azonban e nyelvek esetében is mégis reális igény merülne föl, természetesen támogatni fogjuk a törekvést.

A projekt célja tehát, hogy a közoktatásban használatos terminológia kidolgozásával lehetővé váljon anyanyelvű tankönyvek elkészítése azon tantárgyak esetében is, amelyeket jelenleg oroszul oktatnak.

- A tantárgyak orosz nyelvű oktatásának, egyszersmind a nem orosz anyanyelven folyó képzés visszaszorulásának oka végső soron a nyelvileg homogén állam megeremtésének igénye. Ezt a célt szolgálja ki a törvényalkotás. Az oroszországi föderális alkotmány és az oktatási törvény – s nyomukban a regionális alkotmányok és oktatási törvények – nem teszik lehetővé, hogy a szaktantárgyakat – az anyanyelvvvel kapcsolatos tárgyak kivételével – ne oroszul oktassák. Ugyanakkor megfigyelhető az anyanyelvre szánt órák számának fokozatos csökkentése is.
- Hivatkozási alapon a hivatalos helyek nem szükkölködnek.
- Nem orosz anyanyelv mint gátló tényező:

- a szaktárgyak anyanyelvi képzése hátrányos helyzetbe hozza azokat, akik be akarnak kerülni a felsőoktatásba, mivel nem fogják ismerni a választott tárgy orosz terminológiáját (ellenvetésül csak annyit: 1. egy dominánsan orosz nyelvű közegben elképzelhetetlen, hogy egy továbbtanulni vágyó fiatal ne sajátítaná el választott szakterületének néhány száz szavas terminológiáját; 2. Baskortosztánban és Tatarsztanban (szinte törvényellenesen) valamennyi tantárgyat anyanyelven lehet tanulni egészen az érettségig; e két köztársaságban az értelmiségiek aránya mintegy másfélszerese az orosz értelmiség föderációbeli arányának);
- az anyanyelvi órák a továbbtanulás, a karrier szempontjából fontosabb tárgyak, mint például az orosz nyelv és a matematika elől veszik el az időt;
- a kétnyelvűség hátrányos következményekkel jár a gyermek szellemi, mentális fejlődésére nézve (s ebben a múlt század közepéig talán uralkodónak tekinthető tudományos nézetekre is támaszkodhatnak; ám nem veszik figyelembe azokat az utóbbi évtizedekben végzett vizsgálatokat, amelyek a kétnyelvűség kifejezett előnyeit igazolják).
- Ún. szakmai érvek:
 - a szaktárgyak anyanyelvi oktatásának akadálya a terminológia, az anyanyelven megírt tankönyvek és az anyanyelven oktatni képes szaktárgyi pedagógusok hiánya. Ezek a hiányosságok – politikai akarat megléte esetén – viszonylag könnyűszerrel kiküszöbölhetők.

A közoktatási tantárgyak anyanyelven történő oktatásának több évtizedes előzményei vannak. Az 1920-as évektől a nemzeti-területi területeken létrehozták a nemzeti iskola

intézményét, bevezették a teljeskörű anyanyelvű iskolai képzést, s megteremtették az ehhez szükséges terminológiát is.

A nemzeti iskola intézményét egészen az 1960-as évekig megtartották. Ekkor azonban a Szovjetunió Kommunista Pártja központi bizottságának határozata alapján a nemzeti iskolákat megszüntették. Ez azzal járt, hogy a szaktárgyak oktatása orosz nyelven folyt, a nem orosz anyanyelvű csak az első néhány osztályban volt az oktatás nyelve, a felsőbb osztályokban pedig csekély óraszámú tantárggyá vált.

Az anyanyelvű képzés visszaállításának folyamata több szakaszból áll:

- mindenekelőtt meg kell teremteni a szükséges terminológiát, azaz a közoktatási tantárgyak szakszavait,
- meg kell írni a tantárgyak anyanyelvű tankönyveit,
- ki kell képezni a pedagógusokat.

A projekt első szakaszában, amely 2010 szeptemberétől 2011 júliusáig tartott, tíz közoktatási tantárgy szakszavainak kidolgozására került sor öt finnugor nyelven: a két mordvin hivatalos nyelven (erza és moksa), továbbá mari (cseremiszi), komi (zürjén) és udmurt (vojják) nyelven. (A karjalai nyelv – sajnálatos módon, és reméljük, csak átmenetileg – kimaradt ebből a munkából.) A projektet az Európai Unió támogatta.

Az Európai Parlament Szent-Iványi István akkori EP-képviselő javaslatára, az észt és a finn EP-képviselőkkel együttműködve szavazta meg az oroszországi finnugor népekkel kapcsolatos programok támogatására szánt EU-s költségvetési pénzt, amely – hosszú, bürokratikus huzavona után – végül is az orosz Regionális Fejlesztések Minisztériuma kezelésébe került, s immár valamennyi oroszországi nemzeti kisebbség céljait szolgálta. Az

oroszbizottság pályázatát írt ki, amelyen – a Sziikivkári Állami Egyetem (Komi Köz- társaság) által benyújtva, e sorok írójának eszmei, Marina Fegyina tanszékvezetőnek gyakorlati irányításával, illetve a Szaranszki Állami Egyetem (Mordvin Köztársaság) egyik vezető munkatársa, Alekszej Rodnyakov köz- reműködésével – a közoktatási terminológia finnugor nyelveken történő kidolgozása te- matikájú projekt a nyertesek közé került. (Ugyanezt a pályázatot – magyarországi meg- valósítással – a tudományos ügyekben illeté- kes magyar intézmény legnagyobb sajnála- tunkra elutasította.)

A cél megvalósítása érdekében a négy finnugor tagköztársaságban kiválasztottunk egy-egy koordinátort, akik a helyi egyetemek finnugor anyanyelvű munkatársai. A koor- dinációban főszerepet vállaló sziikivkári és szaranszki egyetem munkatársai a közokta- tásban használatos orosz nyelvű tankönyvek- ből kigyűjtötték a szakszavakat, s azokat orosz nyelvű magyarázatokkal látták el. Ezt az anyagot megküldték a négy koordinátornak, akik megszervezték a szakszavak és a magya- rázatok lefordítását az adott finnugor nyelvre. Az elkészült terminológiai gyűjteményt mind a négy tagköztársaságban benyújtották az illetékes terminológiai bizottsághoz, amelyek elbírálták, s az esetleges változtatási javaslatok foganatosítása esetén elfogadták azokat.

A szakszavak kialakításakor vissza lehetett nyúlni az 1920–30-as években megalkotott terminusokhoz, amennyiben fennmaradtak.

A projekt első szakaszának eredményei:

- öt oroszországi finnugor nyelven tíz-tíz közoktatási tantárgy anyanyelvű termino- lógiájának megteremtése. Ezáltal lehető- vé válik az adott tantárgyak anyanyelvű tankönyveinek megírása. (Ez – terveink szerint – a következő pályázat témája le-

het. A feladat eléggé egyszerűen megold- ható. A használatban lévő, tehát engedé- lyezett orosz nyelvű tankönyveket le kell fordítani az adott finnugor nyelvre – a terminológiai szótárak felhasználásával. Költségkímélés szempontjából elegendő elektronikus, illetve CD-változatban előállítani a könyveket.)

- További eredményként könyvelhetjük el, hogy egy-egy iskolában a projekttel párhuzamosan, annak eredményeit felhasználva kísérletképpen megindult egy-egy tantárgy anyanyelven történő oktatása – ötven-hatvan esztendő kihagyás után.

A szótárak szerkezete a következő:

- az első hasámban található a szakszó az adott finnugor nyelven,
- a második hasámban a terminus orosz nyelvű megfelelése,
- a harmadik hasámban a terminus értelme- zése az adott finnugor nyelven, végül
- a szótárt orosz–finnugor nyelvű mutató zárja.

Az elkészült szótárak anyaga a tudomány számára hasznos tanulságokkal szolgál.

- 1.) E szótárak meglehetősen pontos tükrét adják az oroszországi finnugor nyelvek állapotának. A finnugor nyelvekre – bár eltérő mértékben – jellemző az eloroszo- sodás. Ez a folyamat kiváltképpen a hét- köznapi szókinccstől leginkább eltérő le- xikai réteg, a terminológia területén hat erőteljesen. Ennek kivédése csak rendkí- vül tudatos anyanyelvművelő és -fejlesztő tevékenységgel lehetséges. Továbbá meg kell oldani, hogy a nyelvfejlesztés eredmé- nyei közkinccsé váljanak. Az elmúlt egy- két évtized nyelvújító tevékenysége során alkotott új szavakkal szemben gyakran megfigyelhető az ellenézés. A beszélő számára a jól bevált orosz nyelvű szó,

kifejezés használata kényelmesebb, mint az új anyanyelvi terminus megtanulása. Ezért is célszerű az iskolában kezdeni a terminológia bevezetését, hiszen a tanuló számára az elsajátítás szempontjából mindegy, hogy egy új fogalom, tárgy stb. megismerésekor annak orosz vagy anyanyelvű nevét tanulja-e meg. Az anyanyelv szempontjából viszont ez a kérdés egyáltalán nem közömbös.

- 2.) A szótárak alkalmat adnak arra, hogy a finnugor nyelvek fejlesztésével foglalkozó szakemberek – most már a konkrét nyelvi anyag birtokában – újragondolják a terminológia-alkotás olyan alapvető kérdéseit, mint az anyanyelvű és az – orosz közvetítésű – nemzetközi terminológia, illetve az anyanyelvű terminológia és a (nem a nemzetközi kultúrszavak közé tartozó) orosz jövevényszavak aránya.

A purizmus erősíti az anyanyelvet, eltávolít azonban a nemzetköziségtől. Az anyanyelvbe beépülő nemzetközi terminológia látszólag összeköt a külvilággal – ti. az adott nyelv ismerete nélkül is nagyjából kikövetkeztethető, miről szól az adott munka, de mindenesetre hátráltatja a teljeskörű anyanyelvi terminológia kialakítását. A kettő közti megoldás: nemzetközinek lenni anyanyelven – ezt a tükröfordítások révén lehet elérni. Persze, ez is egyfajta globalizáció (Pusztay, 2008).

Az oroszországi finnugor nyelvek terminológusainak általánosnak mondható véleménye, hogy a bölcseszeti- és társadalomtudományok területén inkább anyanyelvű szakszavakat kell alkotni, míg a műszaki és természettudományok területén megengedőbb magatartást tanúsítanak, azaz elfogadják az – orosz közvetítésű – nemzetközi terminológiát. Az isko-

lai tantárgyak terminológiai szótárainak részletes vizsgálata megkezdődött. Első látásra azt tapasztaljuk, mintha túlzott mértékben alkalmaznának orosz eredetű vagy orosz közvetítésű nemzetközi szakszavakat. Mivel a nyelvfejlés hosszú folyamat (gondoljunk a több mint kétszáz évvel ezelőtt megkezdett magyar nyelvújításra és annak utóéletére), e szótárak tapasztalatai alapján elképzelhetőnek, sőt kívánatosnak tartom, hogy a jövőben ezeknek a szótáraknak elkészüljön átdolgozott, az anyanyelvhez jobban közelítő változata is.

- 3.) A fentiekből következik, hogy a szótárak nyelvi elemzése kijelöli a finnugor nyelvekkel kapcsolatos időszerű és sürgős nyelvfejlesztési, nyelvújítási feladatokat, főként a két mordvin nyelv esetében.
- 4.) A terminológia megalkotása lehetővé teszi a nyelv sokrétű használatát, s így megfelelhet a (regionális) államnyelvvél szemben támasztott követelményeknek. Ellenkező esetben, azaz ha egy nyelv kizárólag egy használati szférából, olyan eróziós folyamat indul meg, amelyet megállítani csak nagyon nehezen lehet, ha egyáltalán. A fent vázolt céloknak és a megvalósítási programoknak csupán egyik mozgatórugója a nyelvrokonság, a rokon nyelvek megmentése. A nyelvrokonság mellett azonban legalább ilyen mértékben ösztönzi tevékenységünket az a törekvés, hogy hozzájáruljunk a világ nyelvi-kulturális sokszínűségének fenntartásához, a szükségszerűnek látszó asszimilációs folyamatok lelassításához.

Kulcsszavak: *terminológia, finnugor nyelvek, nyelvpolitika, kisebbségpolitika, Oroszország, Collegium Fenno-Ugricum*

Ассоциация финно-угорских университетов
Collegium Fenno-Ugricum

КОЛЕГОВА Н.В., МАРКОВА В.Ф., МУСАНОВ А.Г.

Словарь географических терминов
на коми языке
для общеобразовательных школ

Шӧр велӧдчанінъяслы
география терминъяслӧн кывчукӧр

Сыктывкар – Ижевск – Йошкар-Ола –
Саранск – Бадачоньтомай

A komi nyelvű földrajzi terminológiai szótár tervezett címlapja

Terminologia scholaris * Школьная терминология

Redigit János Pusztay

Координационный совет:

М. С. Федина, Л. П. Федорова, Э. В. Гусева, А. В. Родняков

A sorozat szerkesztői

Коми термин	Роч термин	Термин гӧгӧрвоӧдӧм
Абсолютной монархия	<i>Абсолютная монархия</i>	канмуын дзик ӧти мортӧн власть кутӧм
Австралия Азимут	<i>Австралия Азимут</i>	медся инӧт материк войвылӧ нырвизь да кутшӧмкӧ эмтор костын пельӧс; гӧгӧрвоӧдчӧ войвылӧ нырвизьсянь часі тошъян серти
Азияса-Тихоокеанса дінму	<i>Азиатско-Тихоокеанский регион</i>	Азияса да Америкаса канмуясысь (Китай, Япония, Индонезия, США, Канада, Мексика да мукод) артмӧм дінму акционерьяслӧн капитальсь артмӧм предприятие шорьяслӧн да юяслӧн пуктӧдыяс
Акционер котыр (пӧдса/ восьса)	<i>Акционерное общество (закрытое/ открытое)</i>	
Аллювий	<i>Аллювий</i>	
Анероид («ватӧм»)	<i>Анероид («без жидкости»)</i>	атмосфера личкод мурталан прибор
Анклав	<i>Анклав</i>	быд гӧгӧр мукод канмуон кытшалӧм да саридзӧ петанінтӧм канму юкӧн
Антарктида Антарктика	<i>Антарктида Антарктика</i>	медся кодзыд материк луныв кытшайса юкӧн

Mutatvány a komi nyelvű földrajzi terminológiai szótárból

IRODALOM

- Grenoble, Lenore A. (2006): Endangered Languages. In: Brown, Keith et al. (eds.): *Encyclopedia of Language and Linguistics*. 2nd edition, Vol. 10. Elsevier, 137–147.
- Krauss, Michael E. (1992): The World's Languages in Crisis. *Language*. 68, 1, 4–10.
- Krauss, Michael E. (1998): The Scope of the Language Endangerment Crisis and Recent Response to It. In: Matsumura, Kazuto (ed.): *Studies in Endangered Languages*. ICHL Linguistic Studies Vol. 1, Hituzi Syobo, Tokyo, 101–113.
- Leontiev, Alexei A. (1994): Linguistic Human Rights and Educational Policy in Russia. In: Phillipson, Robert – Rannut, M. – Skutnabb-Kangas, T. (eds.): *Linguistic Human Rights. Overcoming Linguistic Discrimination*. Eredetileg a *Contribution to the Sociology of Language* 67. kötete. Mouton de Gruyter, Berlin–New York, 63–70. <http://books.google.hu/>
- Pusztay János (2002): Nyelvi tervezés a kis finnugor (uráli) népeknél. In: Gadányi Károly – Pusztay János (szerk.): *Közép-Európa: egység és sokszínűség*. Szombathely, 246–251.
- Pusztay János (2006): *Nyelvével hal a nemzet. Az oroszországi finnugor népek jelene és jövője 11 pontban. A Magyarággutatók könyvtára XXVIII*. Teleki Alapítvány, Budapest
- Pusztay János (2007): Linguistic Future of the Finno-Ugric and Samoyedic Nations West and East of the Ural Mountains in the Russian Federation. *Eurasian Studies Yearbook* 79. EUROLINGUA, Berlin–Bloomington–London–Paris–Toronto, 37–58.
- Pusztay János (2008): A terminológia mint a nyelv megmaradásának feltétele. *Magyar Terminológia*. I, 2, 205–216.
- Pusztay János (2009): Anyanyelv és kultúra Potemkinfalvai – Az oroszországi finnugor népek példáján. In: Diószegi László (szerk.): *Moldvai csángók és a változó világ. A Magyarággutatók könyvtára XXX*. Budapest–Szombathely, 11–18. http://www.telekialapitvany.hu/books/Moldvai_csangok_es_a_valtozo_vilag.pdf

A FENNTARTHATÓSÁGRA NEVELÉS SZÜKSÉGESSÉGE

Kováts-Németh Mária

intézetigazgató, a Kitaibel Pál Környezettudományi Doktori Iskola
Környezetpedagógiai programjának vezetője,
Nyugat-Magyarországi Egyetem
nemeth@atif.hu

A tudományok felelőssége

A fenntartható fejlődés fogalmát sokan vitatják. Középpontjában az 1984 óta megfogalmazott fogalom pár tartalma, használata, illetve a *van-e fenntartható fejlődés* dilemma áll, miközben a nemzetközi egyezmények, s a XXI. sz.-ban sorra született stratégiák – Az Európai Unió Fenntartható Fejlődési Stratégiája, Göteborg (2001), Az Európai Unió Megújult Fenntartható Fejlődési Stratégiája (2006) – a *fenntartható fejlődés* fogalom párt használják.

E fogalom pár a megfogalmazásakor azt fejezte ki, hogy a civilizációs fejlődés eredményeinek összhangban kell lenniük a természeti környezet fennmaradásával, de a fejlődés fenntarthatósága azt is jelentette, hogy „tovább fejlődhet a fogyasztói társadalom”. Glatz Ferenc hangsúlyozza, hogy a Brundtland-jelentés válasz volt a Római Klub jelentésére, s szinte feloldotta *A növekedés határai* c. kiadványban közzétett gazdasági és demográfiai növekedés adminisztratív korlátozásának követelését, miszerint „*A növekedés határai című kiadványban párosult az ökológizmus a radikális antikapitalizmussal*” (Glatz, 2007).

A probléma megoldását célzó gondolkodás három területen folyik:

- *A tudományok* feladata a földi élet jövőjét meghatározó ökológiai változások értékelése.
- *A politika* feladata: a bekövetkezett változásokban mi az ember, a politika szerepe.
- *Az etika, az erkölcsan* feladata: hogyan viselkedjék az ember a mindennapokban a termelés, a fogyasztás az életfeltételek biztosítása terén (Glatz, 2007).

Nagyon fontos, hogy a tudományt legkülönbözőbb területeken képviselő szakemberek véleményét ismerve gondolkodjunk el a feladatok megfogalmazásáról. A *Közös jövőnk* összefoglaló jelentésben a fenntartható fejlődés fogalma helyett a „harmonikus fejlődés” kifejezése alatt fejtik ki ugyanazokat a kulcsfontosságú feladatokat, amelyek ma is aktuálisak (Persányi, 1988).

A tudósok egyre többen fogalmazzák meg, hogy a fenntarthatóság, a környezetvédelem sokkal inkább társadalmi, pszichológiai kérdés, semmint pusztán természettudományos problémák összessége (Wheeler – Bijur, 2001; Varga, 2004).

Mátyás Csaba felhívja a figyelmet: „*Vegyünk észre, hogy a klímaváltozással kapcsolatos aggályok tulajdonképpen az emberi lét demográfiai, ökológiai korlátairól szólnak*”; továbbá